

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
кафедра початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **ГУМАННА ТЕХНОЛОГІЯ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ**
О. А. ЗАХАРЕНКА

Студентки II курсу МППЗ групи
Освітньої програми «Початкова освіта. Психологія»
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр
Бернацької Наталії Валеріївни
Науковий керівник: Бондар Юлія Володимирівна,
доктор філософії (PhD), старший викладач

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ГУМАННОЇ ТЕХНОЛОГІЇ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ О. ЗАХАРЕНКА	10
1.1. Гуманна технологія Авторської школи О. Захаренка – практичне втілення теоретичних ідей педагога-новатора.....	10
1.2. Виховання загальнолюдських гуманістичних орієнтирів в учнів.....	20
1.3. Соціалізація учнів засобами трудової діяльності.....	30
1.4. Формування громадянина-патріота в навчальному закладі.....	40
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІЗМУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	49
2.1. Діагностика стану сформованості гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку	49
2.2. Педагогічні умови формування гуманістичних цінностей в учнів початкової школи.....	68
2.3. Особливості організації навчально-виховної роботи задля формування гуманістичних цінностей у молодших школярів.....	74
2.4. Динаміка сформованості гуманістичних цінностей в учнів молодшого шкільного віку	86
ВИСНОВКИ	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	109
ДОДАТКИ	119

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний період розвитку суспільства потребує зміни підходів до навчально-виховної системи, яка має ґрунтуватися на засадах гуманізму та демократизації. У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що метою нової школи є «виховання особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, трудової діяльності, громадської активності» [38]. З огляду на це, завдання школи I ступеня полягає у вихованні в молодших школярів свідомості, творчої активності, відповідальності, усталеної ієрархії гуманістичних цінностей, здатності усвідомлювати найвищі людські чесноти і діяти на засадах добродіяння. Саме школа як провідний освітній інститут має виховати таку людину. Важливість даного аспекту виховання окреслена в провідних освітянських документах – Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Законах України: «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», в яких акцентовано увагу на необхідності подолання знецінення загальнолюдських норм гуманістичної моралі.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що дослідженням проблеми формування гуманістичних цінностей в учнів молодшого шкільного віку займалися Ю. Бондар, О. Ковальчук, О. Колосова, О. Лавроненко, Н. Новосельська, Д. Пащенко, Н. Резнік та інші. Зокрема, Ю. Бондар зосереджувала увагу на методичних основах формування загальнолюдських норм гуманістичної моралі в учнів початкової школи. О. Ковальчук висвітлювала психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра як об'єкта формування гуманістичних цінностей. Предметом наукового пошуку О. Колосової стала проблема виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей. О. Лавроненко, Н. Резнік приділяли увагу дослідженню питання виховання в учнів початкових класів

гуманістичних цінностей у позаурочній діяльності. Наукові дослідження Д. Пащенко стосувалися особливостей формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів.

Розв'язання проблеми виховання гуманізму неможливе без ґрунтовного дослідження педагогічних надбань минулого. Педагогічні ідеї визначних освітян-новаторів, прогресивних діячів дають можливість більш ефективно формувати систему освітнього процесу, застосовувати педагогічно доцільні форми й методи виховання.

Варто зауважити, що в історії педагогічної думки проблема формування гуманістичних цінностей завжди була актуальною. У ході аналізу наукових джерел визначено, що дане питання було в центрі уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, які розглядали різні аспекти окресленої проблеми. Зокрема, ідеї гуманізації сформульовані в роботах А. Дістервега, Дж. Дьюї, Я. Коменського, М. Монтесорі, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штайнера та інших. На необхідності гуманізації освітнього процесу як основи формування гуманної особистості наголошували Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький та інші.

Гідним продовженням прогресивних поглядів видатних педагогів є творча спадщина видатного освітянина, народного вчителя, академіка АПН, директора Сахнівської загальноосвітньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області О. Захаренка. Педагог-гуманіст розробив гуманну технологію Авторської школи, яка передбачала унікальну систему навчально-виховної роботи, спрямовану на виховання людинолюбної, толерантної особистості школяра. О. Захаренко впроваджував дитиноцентристську навчально-виховну систему підростаючого покоління. Основним, пріоритетним напрямком діяльності Сахнівської школи було формування гуманістичних цінностей у молоді.

Варто зауважити, що в наукових дослідженнях гуманна технологія авторської школи О. Захаренка ґрунтовно та цілісно до цього часу не

вивчалась. Напрацювання педагога-новатора не використовується в достатній мірі вчителями.

Актуальність проблеми посилюється необхідністю розв'язання *суперечностей*, а саме:

– між визначенням молодшого шкільного віку як сензитивного періоду для формування гуманістичних цінностей та недостатнім практично-методичним інструментарієм щодо його забезпечення;

– між необхідністю суспільства в гуманних особистостях та наявністю негативних явищ у соціумі;

– між вимогами до використання інноваційних виховних технологій та традиційним підходом до організації виховного процесу в закладах освіти.

Актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження – **«Гуманна технологія Авторської школи О. Захаренка»**.

Об'єкт дослідження – теоретична спадщина та практична творча діяльність О. Захаренка.

Предмет дослідження – форми, методи, педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів у педагогічній спадщині О. Захаренка.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов, змісту, форм і методів виховання гуманістичних цінностей у молодших школярів в освітньому процесі школи I ступеня.

Відповідно до мети визначено такі основні **завдання дослідження**:

1. На основі опрацювання наукової літератури, висвітлити особливості гуманної технології авторської школи О. Захаренка.

2. Проаналізувати внесок педагога в гуманістичне, трудове, громадянсько-патріотичне виховання.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних цінностей в учнів початкової школи.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування гуманістичних цінностей в молодших школярів.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, форм та методів виховання гуманістичних цінностей в учнів молодшого шкільного віку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання вищезначених завдань використано комплекс методів наукового дослідження:

– *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, конкретизація, узагальнення наукових джерел з метою врахування того позитивного досвіду, який був впроваджений в освітній процес і використаний у практиці роботи О. Захаренка щодо формування гуманістичних цінностей);

– *емпіричні* (вивчення продуктів творчої діяльності учнів; спостереження за міжособистісним спілкуванням дітей у процесі навчальної та дозвілєвої діяльності, взаємодією з вчителями, батьками, однокласниками; бесіда; анкетування; тестування; аналіз морально-етичних ситуацій; педагогічний експеримент);

– *статистичні* (з метою діагностування рівнів сформованості гуманістичних цінностей у молодших школярів, перевірки ефективності педагогічних умов, запропонованих форм, методів, прийомів роботи, узагальнення одержаних результатів).

Гіпотеза дослідження: ефективність процесу формування гуманістичних цінностей в учнів початкової школи підвищиться, якщо реалізувати комплекс визначених педагогічних умов: формування в учнів позитивної мотивації до добротворення; використання нестандартних форм організації освітньо-виховного процесу; використання завдань проблемного характеру, моделювання життєвих ситуацій, які передбачають здійснення учнями того чи іншого вчинку; використання на уроках з різних навчальних дисциплін казок, оповідань, прислів'їв задля формування морального світогляду.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі ліцею № 1 м. Немирова ім. М. Д. Леонтовича Немирівської міської ради. Дослідженням охоплено 30 учнів 3-А класу та 30 учнів 3-Б класу, 15 учителів.

Попередні результати дослідження апробовано на конференціях.

1. Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики», 15 листопада 2023 року, на базі Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ (Тема: «Виховання загальнолюдських цінностей молодших школярів у педагогічних ідеях О. Захаренка»);
2. Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: виклики та пріоритети», 19-20 жовтня 2023 року, на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, м. Глухів (Тема: «Особливості формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині О. Захаренка»);
3. II Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Тенденції сучасної підготовки майбутніх вчителів початкової школи», 13 жовтня 2023 року, на базі факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань (Тема: «Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до гуманістичного виховання молодших школярів»);
4. Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика», 16 листопада 2023 року, на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (Тема: «Особливості впровадження гуманної педагогіки в освітній процес Нової української школи»);
5. V Міжнародній науково-практичній конференції «Нова українська школа: результати та перспективи», 21 грудня 2023 року, на базі

Маріупольського державного університету (Тема: «Упровадження гуманістичних ідей О. Захаренка в освітній процес Нової української школи»);

6. Міжвузівській науково-практичній конференції «Патріотичне виховання в освіті та соціальній роботі: уроки минулого та сучасний погляд», 22 лютого 2024 року, на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Тема: «Виховання патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку»);

7. II Міжнародній науково-практичній конференції «Початкова освіта сьогодні: проблеми та перспективи вирішення», 20 березня 2024 року, на базі Університету Григорія Сковороди (Тема: «Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до гуманістичного виховання»);

8. X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика», 28 березня 2024 року, на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Тема: «Формування толерантного ставлення в молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами»);

9. XXI студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання культури мовлення», 21 лютого 2024 року, на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Тема: «Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку мовлення учнів (на основі педагогічних ідей О. Захаренка)») (Сертифікати додаються. Див. Додаток А).

Результати дослідження оприлюднено в наступних публікаціях:

1. Бернацька Н. Формування творчої особистості майбутнього вчителя в педагогічній спадщині О. Захаренка. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла

Коцюбинського, 26-27 березня 2024 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук, Т.М.Кривошеї; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця, 2024. Вип. 13. С. 37–40.

2. Бернацька Н. Виховання в учнів початкової школи гуманістичних цінностей у творчій спадщині О. Захаренка. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти* : збірник матеріалів І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024 р.) / редкол.: Н. Олійник, В. Імбер, Н. Казьмірчук, Г. Кіт, Н. Комарівська, Л. Любчак, Н. Стахова, Ю. Бондар; за заг. ред. Н. Олійник. Вінниця, 2024. Вип. 1. С. 30–33.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Структурно робота складається зі вступу, двох розділів (8 параграфів), які розкривають зміст обраної теми, загальних висновків, списку використаних джерел (_84_ найменування), __21_ додатку. Загальний обсяг роботи – 179 сторінок. Основний обсяг викладено на 118 сторінках. У кваліфікаційній роботі вміщено 27 рисунків, 14 таблиць.

ВИСНОВКИ

У результаті експериментальної роботи сформульовано такі висновки дослідження:

1. Висвітлено особливості гуманної технології Авторської школи О. Захаренка, які полягають у різноманітності форм діяльності, поєднанні традиційних з інноваційними; єдності практичних, словесних і трудових форм; раціональному поєднанні індивідуальної, групової, масової робіт; діалектичному підході до вибору методів впливу на свідомість, поведінку і почуття дитини; виборі методів виховання, з огляду на особливості дитини; створенні нових методів, прийомів та їх творчому використанні в практичній діяльності; варіативності вибору видів діяльності, врахуванні індивідуальних та вікових особливостей; ситуативному підході до вирішення проблем; одухотвореності та естетизації форм, методів, шляхів і засобів виховання. З'ясовано, що було змінено орієнтири парадигми виховання з соціально-орієнтованої на гуманістично-орієнтовану; процес виховання був педагогічно-керованим; учитель виконував не лише лідируючу роль у виховному процесі, але й виступав другом та порадиником, а дитина в процесі виховної діяльності набувала суспільного досвіду – знань, умінь, навичок спілкування.

2. Проаналізовано внесок педагога в гуманістичне, трудове, громадянсько-патріотичне виховання. Визначено, що в Сахнівській школі проблема гуманізації освітньо-виховного процесу розв'язувалася щонайменше трьома шляхами: гуманізація спілкування, гуманізація стосунків, гуманізація навчання. Виокремлено форми та методи гуманного виховання учнів. Зокрема, засобами інтенсифікації і гуманізації освітньо-виховного процесу була досить розвинена система позакласної гурткової роботи. Уроком гуманізму та демократії були щоденні лінійки.

На основі вивчення педагогічних праць і практичної діяльності О. Захаренка, з'ясовано, що педагог надавав важливого значення трудовому

вихованню. Він наголошував на необхідності залучення учнів до продуктивної праці, яка б сприяла набуттю досвіду трудової діяльності, формуванню професійних інтересів і нахилів, оволодінню масовими робітничими та сільськогосподарськими професіями.

Визначено, що О. Захаренко створив цілісну, самодостатню систему громадянсько-патріотичного виховання, складовими якої є умови, принципи (триєдність вектора виховного впливу: сім'я, школа, громадськість, турбота про державу починається з турботи про матір; громадянська позиція учня формується громадянською позицією вчителя), методи (педагогіка конкретної мети, педагогіка трьох: вчителя, батька, учня), шляхи реалізації проблем громадянсько-патріотичного виховання (створення середовища особливої, громадянсько-патріотичної атмосфери, організація спільної праці батьків, вчителів, учнів у створенні навчально-матеріальної бази школи, педагогічно доцільне використання родинного потенціалу в формуванні громадянина-патріота). Кожний напрям реалізувався певними формами громадянсько-патріотичного виховання.

3. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних цінностей (ввічливість, відповідальність, доброта) в учнів початкової школи. У структурі гуманістичних цінностей виокремлено такі *компоненти: пізнавальний, емоційний, поведінковий*. Відповідно до компонентів конкретизовано критерії та показники: *пізнавально-понятійний критерій* (показники: знання про якості, важливі для життя в суспільстві, основні поняття і категорії, що мають своїм структурним центром поняття «гуманність»: доброта, ввічливість, відповідальність; уміння диференціювати прояви вчинків добра і зла, відповідальності та безвідповідальності, ввічливості та нечемності у взаєминах «людина-людина»); *емоційно-ціннісний критерій* (показники: емоції, що переростають у гуманістичні почуття; вміння помічати і розпізнавати емоційні стани іншого та в думках переносити себе в його думки, почуття і дії); *практично-діяльнісний критерій* (показники: уміння правильно

будувати взаємовідносини з оточуючими; особистісна потреба молодших школярів у гуманістичній діяльності та в добротворенні).

За допомогою критеріальних показників: пізнавально-понятійного, емоційно-ціннісного та практично-діяльнісного, визначено три рівні сформованості гуманістичних цінностей в учнів початкових класів – *високий, середній, низький*.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування гуманістичних цінностей в молодших школярів. *Педагогічні умови* визначено як таку організацію освітньо-виховного процесу, яка найкращим чином, здатна забезпечити ефективне формування гуманістичних цінностей в учнів молодшого шкільного віку. До педагогічних умов, які передбачають виховання в молодших школярів гуманістичних цінностей, віднесено такі: формування в учнів позитивної мотивації до добротворення; використання нестандартних форм організації освітньо-виховного процесу; використання завдань проблемного характеру, моделювання життєвих ситуацій, які передбачають здійснення учнями того чи іншого вчинку; використання на уроках з різних навчальних дисциплін казок, оповідань, прислів'їв задля формування морального світогляду.

5. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, форм та методів (бесіди на етичні теми: «Чуйне серце – справжній скарб», «Доброта і милосердя у твоєму житті», «Дружній колектив: який він?»; години спілкування: «Людина – найвища цінність», «Як би я вчинив»; ігри-інсценізації, аналіз ситуацій морально-етичного змісту, ситуаційно-рольові ігри; дослідницький проєкт на тему: «Моя сім'я – моя фортеця»; створення виховуючих ситуацій; створення ситуацій для вивчення поведінки учнів) виховання гуманістичних цінностей в учнів молодшого шкільного віку.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості гуманістичних цінностей таких, як: доброта, ввічливість, відповідальність у третьокласників за результатами експерименту засвідчив позитивні зрушення, які відбулися в пізнавально-понятійній, емоційно-ціннісній, практично-діяльнісній сферах

дітей ЕГ. За результатами контрольного етапу експерименту високий рівень сформованості гуманістичних цінностей виявлено в 86,7% учнів ЕГ порівняно з 40,0% на початку дослідно-експериментальної роботи, середній рівень – 10,0% учнів порівняно з 43,3%, низький – 3,3% порівняно з 16,7%.

Результати наукового пошуку дають підстави для висновку, що поставлені завдання виконані. Безумовно, наше дослідження не вичерпує всіх аспектів піднятої проблеми. На нашу думку, перспективним може стати вивчення передового педагогічного досвіду вчителів початкової школи, які в свою діяльність впроваджують ідеї О. Захаренка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О. В. Скарбниця педагогічних ідей Олександра Захаренка у контексті розвитку сучасної загальноосвітньої школи. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 1. С. 27–31.
2. Березівська Л. Принцип індивідуального підходу до учнів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського і О. А. Захаренка. *Історико-педагогічний альманах*. 2010. № 1. С. 20–26.
3. Бех І. Д. Педагогічна творчість О. А. Захаренка та її подальший розвиток. *Позакласний час*. 2011. № 9. С. 118–120.
4. Білецька Т. В. Використання педагогічних технологій в системі сучасної освіти. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції, 6 листопада 2020 р., Мукачево / Ред.кол.: Т.І.Бондар (гол.ред.) та ін. Мукачево : МДУ, 2020. С. 55–58.
5. Бондар Л. С. Питання співдружності школи і сім'ї у творчій спадщині В. О. Сухомлинського та О. А. Захаренка. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2. С. 79–87.
6. Бондар Ю. В. Методичні засади формування загальнолюдських норм гуманістичної моралі в учнів початкової школи. *Актуальні проблеми дошкільної і початкової освіти в контексті сучасних освітніх стратегій*. 2017. Вип. 5. С. 83–87.
7. Бондар, Ю. В. (2022). Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій : дис. ... д-ра філософії (PhD) : 013. Тернопіль, 542 с.
8. Бондаренко Т. В. Поради О. А. Захаренка у сучасному вимірі. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси : Видавництво ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2010. Ч. 2. С. 94–98.

9. Боримський В. С. Школа О. А. Захаренка як модель сучасної сільської школи. *Позакласний час*. 2011. № 10. С. 133–134.

10. Бричок С. Інноваційні підходи до вивчення спадщини В. Сухомлинського та О. Захаренка в курсі «Історія педагогіки». *Історико-педагогічний альманах*. 2010. № 2. С. 20–23.

11. Буркова Л. В. Технології в освіті. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 18–19.

12. Гаряча С. А. Педагогіка майбутнього. Початкова освіта. 2011. № 9. С. 7–9.

13. Гаряча С. А. Школа як простір істини в гуманній педагогіці О. Захаренка та Ш. Амонашвілі. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 1. С. 61–64.

14. Глушкова Л. І. Моральне виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4 (56). С. 40–45.

15. Грива І. А. Формування загальнолюдських моральних цінностей, духовний розвиток учнів на уроках мови та літератури, природознавства: опис досвіду. Шостка, 2014. 89 с.

16. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : затв. постановою Каб. Міністрів України від 3 лист. 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

17. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Каб. Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

18. Десятов Т. М. Учитель, педагог і новатор. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 6. С. 34–38.

19. Десятов Т. М. Феномен Олександра Захаренка: сучасний контекст. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 1. С. 10–17.

20. Дорошенко Т. В. Проблема педагогічної компетентності та готовності до професійної самореалізації вчителя у творчій спадщині О. А. Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 1. С. 78–83.

21. Дураманенко О. Л. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7(90). С. 135–138.

22. Захаренко О. А. Живімо за законами добра і краси. *Педагогічний вісник*. 1996. № 3. С. 4.

23. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю: роздуми педагога. Черкаси : Ваш дім, 2005. 92 с.

24. Захаренко О. А. Поспішаймо робити добро: роздуми педагога-академіка про долю освіти і дитини, вчителя і родини, краю і Батьківщини. Черкаси, 1997. 28 с.

25. Захаренко О. А. Слово до нащадків. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 216 с.

26. Захаренко О. А. Школа над Россю. Київ : Радянська школа, 1979. 150 с.

27. Захаренко С. Дитиноцентризм – провідна лінія в педагогічній спадщині О. А. Захаренка. Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. № 4. С. 63–66.

28. Захаренко С., Коваленко О. Формування громадянина-патріота у педагогічній системі О. А. Захаренка. *Рідна школа*. 2013. № 6. С. 36–40.

29. Іваниця Г. А. Модель добродійності молодших школярів у контексті структурно-компонентного аналізу . *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 140–152.

30. Іваниця Г. А. Формування добродійності молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2012. 23 с.

31. Іванюк Г. Гуманістична модель навчально-виховного середовища сільської школи в теоретико-практичній спадщині О. А. Захаренка. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 22. С. 215–223.

32. Кавалер Н. Гуманістичні ідеї О. А. Захаренка. *Наука. Освіта. Молодь*. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_1/66.pdf (дата звернення: 27.11.2023).

33. Калініченко Н. Інноваційні підходи до трудової підготовки учнів у авторських сільських школах В. О. Сухомлинського, І. Г. Ткаченка, О. А. Захаренка (друга половина ХХ століття). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2011. № 37. С. 269–275.

34. Калініченко Н. Трудова підготовка як засіб соціалізації учнів у Сахнівській школі-родині О. А. Захаренка. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. № 1. С. 38–42.

35. Кіт Г. Г., Тарасенко Г. С. Українська народна педагогіка. Курс лекцій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Едельвейс, 2008. 301 с.

36. Коваль Т. В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27. Т. 3. С. 107– 111.

37. Коновал М., Свириденко О. Роздуми після відвідин Сахнівської школи (Окремі питання творчості О. А. Захаренка). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2005. № 13. С. 45–50.

38. Концепція Нової української школи : ухвал. рішенням колегії МОН від 27 жовт. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 16.09.2023).

39. Кравчук М. С. Особливості організаційно-педагогічної роботи О. А. Захаренка у Сахнівській школі. *Вісник Черкаського університету*. 2006. № 84. С. 57–61.

40. Кравчук М. С. Система трудового виховання в педагогічній спадщині О. А. Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2009. № 145. С. 64–67.

41. Крутенко О. В. А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко: естафета гуманної педагогіки. Черкаси : ЧОПОПП, 2012. 108 с.

42. Крутенко О. В. Азбука педагогічних істин від Олександра Захаренка. Черкаси : РВВ ЧОПОПП, 2012. 52 с.

43. Крутенко О. В. Виховання гуманістичних цінностей особистості школяра в педагогічній спадщині Олександра Захаренка. *Рідна школа*. 2009. № 4. С. 22–25.

44. Крутенко О. В. Проблема гуманізації навчально-виховного процесу в контексті Авторської школи Олександра Захаренка. *Сільська школа України*. 2007. № 1. С. 88–90.

45. Крутенко О. В. Розвиток ідей К. Ушинського щодо формування гуманістичних цінностей школярів у спадщині О. Захаренка. Черкаси : КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». URL: <http://oipoppp.ed-sp.net/node/15732> (дата звернення: 15.11.2023).

46. Кузьмінський А. І. Академік із Сахнівки. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 448 с.

47. Лавроненко О. М. Виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей у позаурочній діяльності : дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 208 с.

48. Лавроненко О. М. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8. С. 26–28.

49. Любчак Л. В. Родинна педагогіка : курс лекцій. 2-е вид., доп. Вінниця : ФОП «Корзун». 2012. 150 с.

50. Любчак Л. В. Роль учителя-вихователя у реалізації завдань особистісно орієнтованого навчання і виховання. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 3. С. 8–12.

51. Мариновська О. Я. Поняття «проектно-впроваджувальна діяльність»: сутність, специфіка, особливості поліфункціонування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя. 2011. Вип. 19 (72). Розд. «Теоретичні основи сучасної педагогіки та освіти». С. 189–196.

52. Маркіна С. І. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2. С. 43–48.

53. Мелешко В. В. Розвиток виховного потенціалу сільської школи на гуманістичних ідеях О. Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 1. С. 97–100.

54. Мильнікова О. М. Формування гуманістичних уявлень в учнів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 1997. 18 с.

55. Мукомел С. А. Виховання громадянськості й духовності української молоді в науковій спадщині Олександра Антоновича Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2011. № 196. С. 94–99.

56. Новікова Д. Чарівний світ казок. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/001508-9eb5.doc.html> (дата звернення: 13.03.2024).

57. Новосельська Н. Т. Формування гуманістичних цінностей молодших школярів у навчально-виховній діяльності. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:oArP1EEfCLEJ:scholar.google.com/+%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%97+%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8&hl=uk&as_sdt=0,5 (дата звернення: 05.02.2024).

58. Олійник А. А. До питання про шляхи формування гуманістичних цінностей у молодшому шкільному віці. *Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих учених (29 березня 2017 р.) / за заг. ред. к.п.н., доцента Кажан Ю. М. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 253–256.

59. Олійник В. В. Виховання підростаючого покоління на національних, гуманістичних, демократичних засадах у практиці авторських шкіл В. О. Сухомлинського і О. А. Захаренка (50 – 80-ті роки ХХ ст.). *Педагогічний дискурс*. 2012. № 13. С. 257–261.

60. Орлова Н. В. Ефективність системи формування духовних цінностей в учнів Сахнівської школи. *Вісник Черкаського університету*. 2009. № 164. С. 109–114.

61. Орлова Н. В. Соціально-педагогічні умови формування духовних цінностей учнів у творчій спадщині О. Захаренка. *Рідна школа*. 2005. № 12. С. 56–58.

62. Пашенко Д. І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 37 с.

63. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

64. Побірченко Н. С. Авторська школа академіка Олександра Антоновича Захаренка. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 6. С. 119–124.

65. Про освіту : Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

66. Прокопенко Л. І., Біда О. А., Буринський В. М., Бережна Н. О. О. А. Захаренко як керівник освітнього закладу ХХІ століття. *Вісник Черкаського університету*. 2011. № 196. С. 136–139.

67. Раджабова С. Ш. Реалізація поглядів О. А. Захаренка щодо психологічного розвитку дітей у співпраці освітнього закладу та сім'ї. *Олександр Захаренко: діалог із сучасністю (збірник тез за результатами Всеукраїнського марафону педагогічних ідей до 85-річчя з дня народження Народного учителя)*. 2022. С. 79–82.

68. Ратушна Н. М. Основні принципи гуманної педагогіки в освітньому процесі Нової української школи. *Педагогічний вісник*. 2022. № 1–2. С. 33–37.

69. Резнік Н. О. Виховання в учнів початкових класів гуманістичних цінностей у позаурочній діяльності. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/11187/1/%d0%a0%d0%b5%d0%b7%d0%bd%d1%96%d0%ba%20%d0%9d.%20%d0%9e.%202011.pdf> (дата звернення: 08.03.2024).

70. Рідкоус О. В. Основи організації навчально-виховної роботи авторської Сахнівської школи-комплексу О. А. Захаренка. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2. С. 11–19.

71. Супрун О. С. Виховання гуманістичних цінностей молодших школярів в освітньому процесі сучасної школи : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник Л. О. Сущенко. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 102 с.

72. Сухомлинська О. В. Авторські педагогічні системи як складова оновлення національної школи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 36. С. 24–27.

73. Сухомлинська О. В. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. ; навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Кн. 2: ХХ століття. Київ : Либідь, 2005. 552 с.

74. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: В 5 т. Т. 3. Київ : Радянська школа, 1977. С. 9–279.

75. Ткачук Л., Краєва М. Виховний простір школи як новаторська ідея О. А. Захаренка. URL:

<http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2781/1/VYHOVNYJ%20PR%20OSTIR%20ShKOLY%20JaK%20NOVATORS%27%27KA%20IDEJa%20O.%20A.%20ZAHARENKA.pdf> (дата звернення: 18.01.2024).

76. Толкачова А. С. Методика впровадження системи виховних годин «Крокуємо до комунікативної компетентності» у позаурочну діяльність шкіл-інтернатів. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nvd_2013_4_3.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

77. Франко І. Я. Передмова до другого видання зб. казок «Коли ще звірі говорили». Збір. творів : В 50 т. Т. 20. Київ : Наук. думка, 1979. 574 с.

78. Чорна К. І. Патріотичне виховання школярів в умовах модернізаційних суспільних змін в контексті педагогічного доробку О. А. Захаренка. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 14, Кн. 1. С. 603–612.

79. Шарапа І. Д. Гуманістичні особливості педагогічної системи О. А. Захаренка як джерело оновлення діяльності сучасного закладу освіти. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 6. С. 140–143.

80. Шкільна І. М. Визначення ефективності експериментальної роботи з виховання гуманістичних цінностей старших підлітків у взаємодії сім'ї і школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання. Київ : 1999. С. 468–477.

81. Щербань І. Ю. «Школа майбутнього» О. А. Захаренка. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 36. С. 135–138.

82. Ясякевич Г. Я. Формування гуманного ставлення молодших школярів у позанавчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 27 с.

83. Kravchuk O. The phenomenon of pedagogical innovation. Budapest, 2015. P. 9–12.

84. Kravchuk O. Formation of national Self-consciousness-the leading direction of pedagogical innovation of the end of the XX century. *Pedagogy and education management review*. 2020. № 2. P. 42–51.